

A hátrányos helyzetű területek lehatárolásának lehetőségei

Papp Sándor

SZTE Eötvös Loránd Kollégium

SZTE TTIK Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszék

Bevezetés

A hátrányos helyzetű települések/térségek lehatárolásának értelmezéséhez elengedhetetlen tisztázni néhány olyan kulcsfogalmat, melyek nélkül azt hihetné az olvasó, hogy ezek az intézkedések, a különböző területi beavatkozások, a monitoring, a legmegfelelőbb mutatók véget nem érő keresése csupán alibi arra, hogy olyan helyre kerüljenek a fejlesztési források, ahová a döntéshozók eleve szeretnék volna.

A területrendszer, területi rendszer: „a különböző természeti, társadalmi, gazdasági objektumok (térelemek) különböző szervezett rendszereinek térbeli együttes megjelenése, egy adott területen történő egymáshoz kapcsolódása, komplex rendszere.” (OTK 2005). „A területrendszer a társadalom, a gazdaság, a földrajzi helyzet, a természeti tényezők és az emberi erőforrások térben eltérő együtteséből alakul ki” (Rechnitzer J./Smahó M. 2011: 21). Tehát egy adott területi egységen belül e tényezők rendszert alkotnak, hatnak egymásra, befolyásolják egymást. Ezek kombinációja igen eltérő, sokszínű területi tőkét hoz létre. Ebből a sokszínűségből vagy különbözőségekből következik, hogy a modern társadalmak különböző okoknál fogva beavatkoznak adott terület egységek területrendszerének működésébe.

A tényezők sokféleségéből adódóan léteznek olyan területek, térségek, ahol e területi tőke koncentrációja alacsonyabb, míg a tér egy másik pontján magasabb, mely egy nagyobb térség (pl. ország) térszerkezetében számottevő aránytalanságok előidézésére képes. Az ilyen aránytalanságoknak lehetnek hosszú, történelmi gyökerei, de előidézhetik egészen friss változások is. Általában elmondható, hogy legnagyobb részben a piaci mechanizmusok alakították ki és alakítják máig e területi különbségeket, hiszen e mechanizmusok révén értékelődtek át az egyes területrendszer alkotóelemei és azok alrendszerei (Rechnitzer J./Smahó M. 2011: 26–28).

Az 1950-es évektől a nagy aránytalanságok kezelése, valamint a piaci mechanizmusok korrigálása érdekében kezdték el a modern államok tudatosan befolyásolni a területrendszer alakulását. Erre többek között a piac tökéletlen mivolta miatt volt/van szükség, hiszen ha termelési tényezők térben egyenetlenül helyezkednek el, a piaci verseny feltételei nem teljesülnek, így a kedvező adottságú területekben halmozódik a tőke, míg a perifériák helyzete folyamatosan romlik, mely akadályozza a piac megfelelő működését (Rechnitzer J./Smahó M. 2011: 26–28).

E spontán, irányítatlan területi fejlődési folyamatokat hivatott korrigálni a területfejlesztés, melynek definíciója:

„Az országra és térségekre kiterjedő társadalmi, gazdasági, infrastrukturális és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges beavatkozási irányok meghatározása; rövid- és hosszútávú átfogó fejlesztési stratégiák, koncepciók és tervek meghatározása, a fejlesztési célok, programok összehangolása, a tervek megvalósítása” (1996. évi XXI. tv.).

A területfejlesztés a területi politika megvalósításának eszköze, mely a jelen viszonyok szerint vázolja fel az elérni kívánt célokat és az azokhoz vezető utakat. Míg a területi politika hosszabb időtávra szóló, kormányzati szintű, mely meghatározza valamely területi egység fő fejlődési irányait, valamint átfogó, stratégiai céljait és megvalósítás eszközeit, addig a területfejlesztés e

célok eléréséhez szükséges intézményi kereteket, valamint a megvalósítás lehetséges tárházát vázolja fel és irányítja (Rechnitzer J. 1998: 3–10).

A területi, területfejlesztési, regionális politikák komplex, szerteágazó rendszert alkotnak a különböző területi szinteken és meghatároznak számos stratégiai és fejlesztési koncepciót. E dokumentumok közvetve és közvetlenül határozzák meg az egyes területek fejlődését, melyek leírása azonban meghaladná jelen tanulmány kereteit. A tanulmányban a hátrányos helyzetű települések lehatárolásának néhány módjával foglalkozom, melyeket a különböző területi szintekhez kapcsolódó területi politikák ismertetésén keresztül mutatok be.

A különböző területi szinteken történő lehatárolásokon belül több olyan példát mutatok be, melyek mind más nézőpont alapján sorolják be a hátrányos helyzetű térségeket, illetve településeket, és melyek egyes esetekben fedik egymást, míg más esetekben ellentmondásokba ütköznek.

Hátrányos helyzet a területi nézőpontból

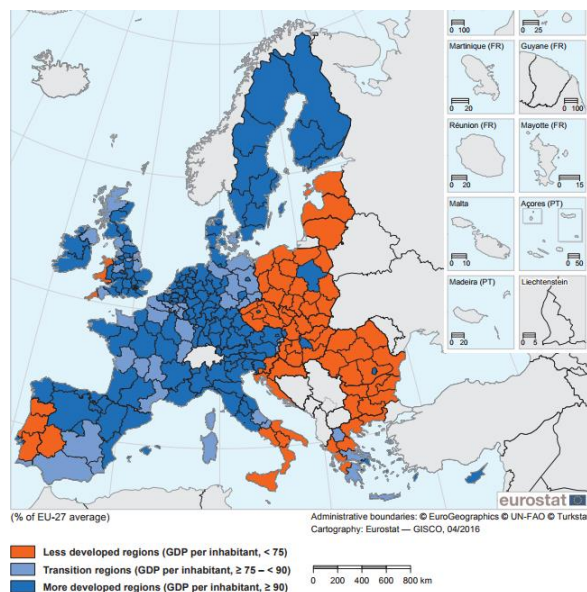
A hátrányos helyzet jelensége alapvetően relativitást hordoz magában, hiszen egy térség, település egy másik területi egységhez viszonyítva, különböző mennyiségi és minőségi jellemzők alapján kerül hátrányos helyzetbe. Ez a klasszikus centrum-periféria fogalmából levezethető, hiszen így az előnyös helyzetű területi egység centrumnak, míg a hátrányos helyzetű perifériának nevezhető.

A centrum-periféria fogalompár több módon értelmezhető. Lehet helyzeti (földrajzi) centrum vagy periféria, ahol a centrum egy központi, kitüntetett helyet jelöl, míg a periféria a peremhelyzetű területeket. Lehet fejlettségi (gazdasági) jelentése is, mely a gazdasági fejlettséget és fejletlenséget takarja. Valamint beszélhetünk róla hatalmi (társadalmi) viszonylatban is, melyben a hatalmi függés és az érdekérvényesítő képesség viszonya jelenik meg (Pénzes J. 2014b: 1–2). Egy adott térség centrum-, illetve perifériahelyezete időben változhat, a különböző jelentései átfedhetik egymást, de előfordul, hogy míg az egyik szempontból centrumnak, addig a másiktól épp perifériának számít (Nemes Nagy J. 1996: 1–4).

A területi egységek tehát több szempontból lehetnek hátrányosak. Különböző területi szinteken a különböző területi politikák különböző nézőpontokat vesznek figyelembe annak érdekében, hogy adott hátrányos helyzetű területi egységek (országok, régiók, megyék, települések, településrészek) helyzetén változtasson, javítson. Jelen tanulmányban az Európai Unió szintjétől kezdve Magyarország települési szintjéig mutatom be, hogy melyek azok a térségek, amelyek hátrányos helyzetűnek számítanak a különböző területi politikák alapján. Valamint e politikák mi alapján sorolják hátrányos helyzetűnek, vagy kedvezményezettnek ezeket a térségeket.

Hátrányos helyzetű térségek az Európai Unióban

Az Európai Unió 2014–2020-as kohéziós politikájának kulcsa az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedési prioritásra való összpontosítás. Kiemelt céljaihoz és tematikus célkitűzéseikhez kapcsolódóan nagy hangsúlyt fektet a kevésbé fejlett és az átmeneti régiók támogatására (1. ábra). E régiók fejlesztésére az Európai Regionális Fejlesztési Alap, az Európai Szociális Alap és Kohéziós Alap fejlesztési forrásainak több mint 60 százalékát fordítják. Az első ábrán látható narancs és világoskék színnel jelzett régiókban, úgymond a hátrányos helyzetű térségekben elhelyezkedő megyei és helyi önkormányzatok, valamint különböző vállalkozások és szervezetek jogosultak olyan források lehívására, igénybevétele, melyekre a többi régióban található területi egységek nem, így kompenzálандó hátrányos helyzetük (europa.eu).

1. ábra: Az Európai Unió kevésbé fejlett (narancs), átmeneti (világoskék) és fejlettebb (sötétkék) régiói az egy főre jutó GDP alapján. (Forrás: Eurostat.)

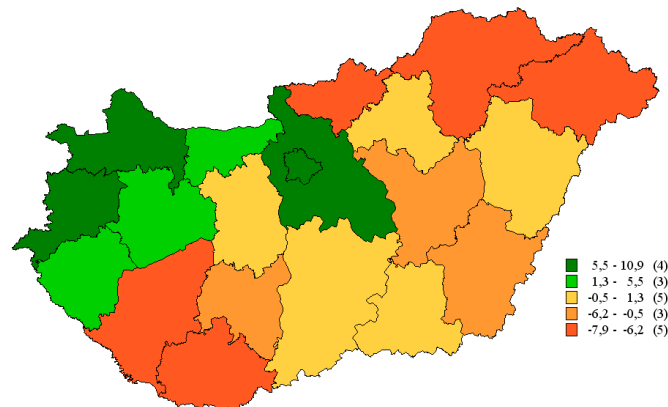
Hátrányos helyzetű térségek Magyarországon

Regionális és megyei szint

2012. január 1-jével a régió, mint területfejlesztési, -tervezési egység, így a Regionális Fejlesztési Tanács megszűnt, feladatait a megyei önkormányzatok vették át. Az újonnan alakult Regionális Fejlesztési Ügynökségek adminisztratív tevékenységet folytatnak. Magyarországon nincs regionális szintű területfejlesztési feladatot ellátó szerv, így erre a szintre vonatkozóan, területi egyenlőtlenséggel érdemben, területfejlesztési cézzal foglalkozó jogszabály sincs (2011. évi CXCVIII. tv).

Megeyi szinten azonban nagy változások történtek. A területfejlesztési, vidékfejlesztési, területrendezési és koordinációs feladatokat a megyék látják el, hosszú távú fejlesztési elképzeléseiket gazdasági programban, fejlesztési tervben rögzítik. Számos mutató alapján beszélhetünk megyék közötti fejlettségről/fejletlenségről, illetve előnyös/hátrányos helyzetről. Németh Á. et al. például megyei szintű TDI (*Territory Development Index*) alapján mutatta ki, hogy Nógrád megye a leghátrányosabb helyzetű megyénk, míg Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Fejér és Pest megye relatíve a legjobb helyzetben lévők (Németh Á. et al. 2014: 15–20). Józan P. egy módosított HDI mutató (MHFM – Módosított Humán Fejlettségi Mutató) alapján állította sorrendbe megyéinket, mely az egy főre jutó vásárlóerőparitással korrigált hazai terméket, egy oktatási indexet (amely az írni-olvasni tudók és az oktatás primer, szekunder és terciar formájában résztvevők részarányaiból áll össze) és a születéskor várható élettartamot vette alapul. A három mutató és az ezekből képzett kompozit indikátor (maga az MHMF) alapján nem ugyanaz a sorrend alakult ki, egyes megyék jobbak az egyikben, míg rosszabbak a másikban. A kompozit indikátor alapján azonban a legalacsonyabb pontot Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megye, míg legmagasabbat Győr-Moson-Sopron, Pest és Fejér megye érték el (Józan P. 2008: 10–13). Koós B.–Nagy G. objektív jól-lét indexe alapján hasonló jelenségeket lehet megfigyelni (2. ábra). A Stiglitz-Sen-Fitoussi jelentés alapján, a hazai adottságok és lehetőségek figyelembevételével alakították ki mutatórendszerüket, mely alapján Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy, valamint Baranya megye hasonlóan a leghátrányosabb helyzetű megyék, míg Pest,

Győr-Moson-Sopron és Vas megye rendelkezik a legmagasabb értékekkel (Koós B.–Nagy G. 2013: 6–25.).

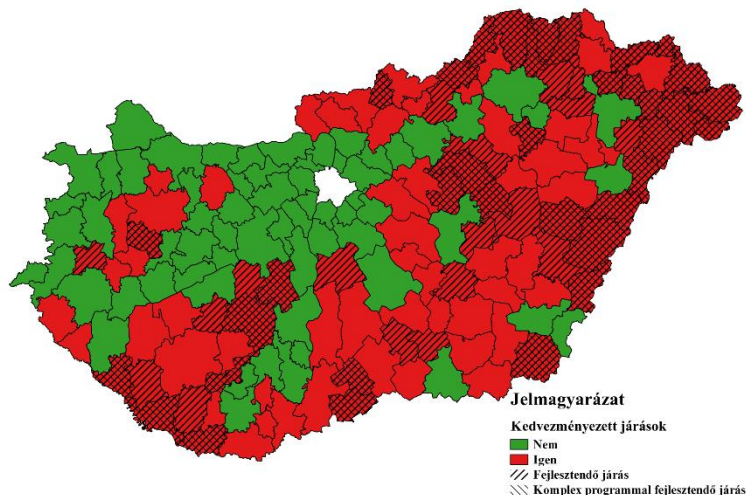
2. ábra: Az objektív jól-lét súlyozatlan modellje megyei szinten, 2011.
(Forrás: Koós B.–Nagy G. 2013: 28)

Látható tehát, hogy általában az ország mely megyéi azok, melyek összességében hátrányos helyzetűek és melyek azok, amelyek viszonylag jó mutatókkal rendelkeznek. Mindezek ellenére sem beszélhetünk tisztán hátrányos helyzetű vagy kedvezményezett megyékről, melyek különleges bánásmódban vagy többlet fejlesztési forrásban részesülnének, hiszen az erről szóló jogszabályok, kormányrendelet alacsonyabb területi szinteken szabályoznak, azokon írják elő a kedvezményezett területi egységekkel kapcsolatos különleges intézkedéseket.

Járási szint

2013. január 1-jétől léteznek a járások a mai formájukban, melyek „egy megyén belül elhatárolt, földrajzilag összefüggő területű, szomszédos településeket magában foglaló körzetek”. Újbóli bevezetésükre többek között a korábbi kistérségi rendszer hiányosságai miatt volt szükség. Jelenleg 174 járás létezik, melyekhez hozzáadódik a 23 budapesti kerület is. Feladatai közé többek között a megyei szintnél alacsonyabb államigazgatási feladatok ellátása és a korábbi kistérségi szakigazgatási szervek feladatainak ellátása tartozik (2012. évi XCIII. tv.).

A hátrányos helyzetű, illetve kedvezményezett járásokról kormányrendelet rendelkezik, jogszabályban szabályozzák, hogy mely járások kerülnek a kedvezményezettek közé és mi alapján. A jelenleg hatályos kormányrendelet részletesen leírja a besorolás módszertanát és feltételrendszerét (290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet), melyet a 3. ábra szemléltet.

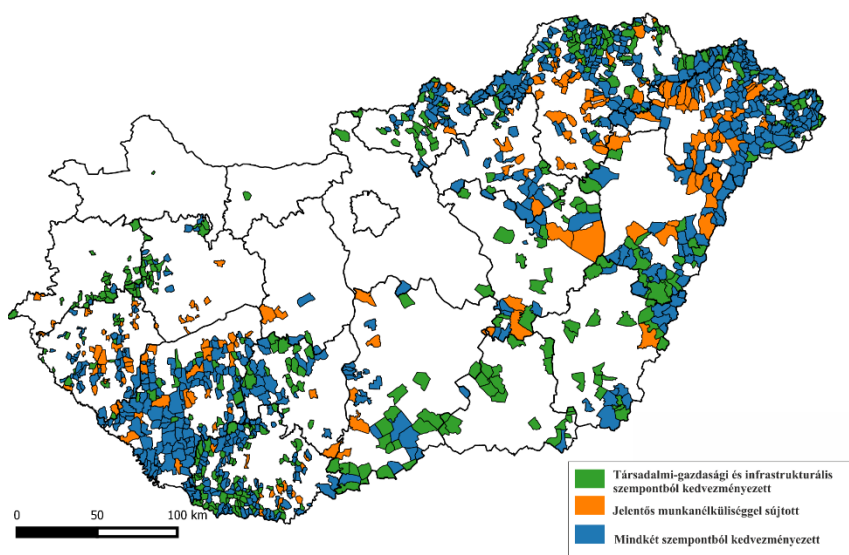
3. ábra: A kedvezményezett, fejlesztendő és komplex programmal fejlesztendő járások a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján, saját szerkesztés.

Számos kutató vizsgálta már a kormányrendelet megjelenése óta, hogy hogyan változna a kedvezményezett járások köre, ha más mutatók segítségével vagy más módszertan alapján próbálnák lehatárolni azokat (Pénzes J. 2014a, Tóth Balázs I. 2013, Nagy A. 2008), ezekre azonban területi korlátok miatt nem áll módomban kitérni. A következőkben azonban a hátrányos helyzetű települések lehatárolásának néhány módját ismertetem.

Települési szint

Jelenleg Magyarországon 3155 db település létezik, melyből 346 város és 2809 község, illetve falu (KSH 2017). Kialakulásukat és fejlődésüket számos tényező befolyásolhatja (Beluszky P. 1976, Beluszky P. 2000). Mint arra említést tettem korábban, a fennálló helyzetet próbálja befolyásolni a területi politika és a területfejlesztés, melynek egyik célja a kiegyenlített településhálózat kialakítása. Ennek az egyik legalsóbb színtere maga a települési szint, melynek szabályozására vezették be a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről szóló kormányrendeletet (105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet).

A kormányrendelet társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból vizsgálja és határolja le a legalacsonyabb mutatókkal rendelkező településeket, melynek legfőbb célja a magyarországi települések területi fejlettség alapján történő besorolása, annak érdekében, hogy a fejlesztési célú Európai Unió forrásokhoz és támogatásokhoz egyenlő vagy nagyobb eséllyel, tehát kedvezményesen férjenek hozzá. 23 mutatót használtak fel, melyet normalizálási eljárással azonos terjedelmű skálára transzformáltak az egyes indikátorokhoz tartozó maximum és a minimum értékek segítségével. Mivel itt már nem csupán gazdasági mutatók alapján történt a lehatárolás, így 4 különböző témájú csoportindikátort képeztek, és az ezekben kerülő indikátorokból átlagot vontak, majd a 4 mutatócsoport így kapott értékét is átlagolták, ezzel egy komplex értéket kapva. A jogszabályban használt komplex mutató definíciója szerint a „társadalmi és demográfiai, lakás és életkörülmények, helyi gazdaság és munkaerő-piaci, valamint infrastruktúra és környezeti mutatókból képzett, összetett mutatószám”. E komplex mutató értéke alapján sorolták be a településeket kedvezményezett kategóriába, így e komplex mutató alapján rangsorolt települések legkedvezőtlenebb harmadát jelentik a „társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett települések (105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet). 1053 hátrányos helyzetű vagy kedvezményezett települést határoltak tehát le, melyet a 4. ábra szemléltet.

4. ábra: A kedvezményezett települések a 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet alapján, saját szerkesztés.

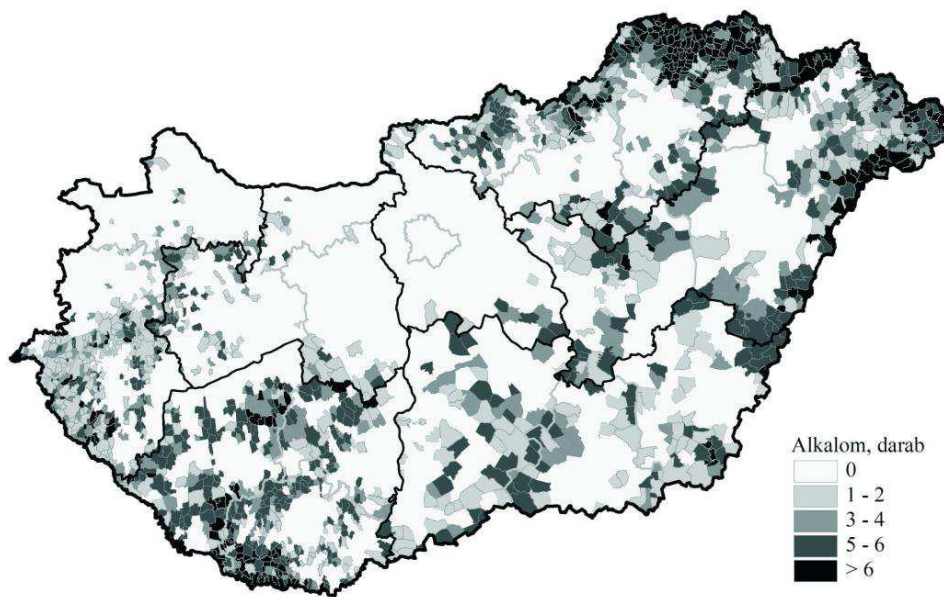
Ez hivatalos módszertan, mely alapján egyes települések jogosultak a fejlesztési forrásokra való pályázásra, hátrányos helyzetük csökkentésére, míg mások nem. Létezik azonban számos egyéb települési szintű lehatárolás, mely más nézőpontokat is figyelembe vesz.

Komplex, inkább közgazdasági szemszögből vizsgálja, és állítja sorrendbe a településeket, a fejlettség-fejletlenség fogalompáros alapján Molnár L. (2002: 74-90), aki a klaszteranalízis módszertanát használta fel. Fejlettség fogalmán jövedelemmel, infrastruktúrával, demográfiai mutatókkal és az önkormányzatokra vonatkozó adatokkal kapcsolatos indikátorokat gyűjtött és azokkal számolt. Eredményeiből az derül ki, hogy ugyan hasonló rangsor alakult ki a jelenlegi hivatalos joganyag eredményeivel, az azóta eltelt időből, a mutatók összetételéből és a módszertanból adódó különbségek egyaránt hozzájárulnak a két számítás alapján lehatárolható hátrányos helyzetű vagy kedvezményezett települések összetételéhez.

A ma hatályos kormányrendeletet megelőző joganyag (67/2007. (VI. 28.) számú országgyűlési határozat) tartalmi elemzését írja le Faluvégi A.–Tipold F., melyben a korábbi mutatók és módszertan ismertetése mellett komplex elemzéseket is megfogalmaznak a hátrányos helyzetű, elmaradott települések területi elhelyezkedéséről. Itt, bár a módszer és a mutatók köre is nagyban különbözik a mai joganyagban megfogalmazottaktól, nagymértékű hasonlóságokat vélhetünk felfedezni az elmaradott, hátrányos helyzetű, vagyis a kedvezményezett települések területi elhelyezkedése között (Faluvégi A.–Tipold F. 2009: 1–9).

Ezt a hasonlóságot vagy épp különbséget vizsgálta Péntes J., aki összehasonlította 1986 és 2006 között az épp hatályos jogi szabályozás alapján lehatárolt elmaradott települések összetételét. A vizsgált 20 évben 8 alkalommal történt változtatás a jogi szabályozásban (5. ábra). Ezek eredményeit összegyűjtötte, és megvizsgálta, hogy az egyes települések hányszor szerepeltek az elmaradott települések között, melyből arra az eredményre jutott, hogy:

„Hazánk településeinek közel fele (45,9%-a) egyszer sem került a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott települések közé, 16,4% pedig mindössze egy-két alkalommal került fel a listára. Ugyanakkor a magyarországi településállomány közel 10%-a (9,5%) több mint hatszor a lehatárolt települések közé került, tehát periferikusságuk számos alkalommal igazolódott a komplex mutató kiszámítása során” (Péntes J. 2014b: 9).

5. ábra: A társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott települések a lehatárolásba kerülés alkalmai alapján 1986 és 2006 között (darab).
(Forrás: Péntes J. 2014b: 9)

Ezen eredmények alapján tehát bebizonyosodott, hogy számos módszer és megannyi mutató felhasználásával is mindig lesznek olyan térségek, amelyek abszolút értelemben elmaradottak, hátrányos helyzetűek vagy periférikus helyzetűek. Mások – attól függően, hogy mely módszertant vagy mutatókat használunk – „mozognak” a kedvezményezett státuszba való sorolásban, megint mások pedig, akármilyen eszközöket is használunk fel, a másik két csoporthoz képest, mindig relatív előnyben lesznek.

Összefoglalás

A tanulmányban a hátrányos helyzetű települések és magasabb szintű területi egységek lehatárolásának néhány módszertanát ismertettem, melyet kiegészítettem a területi politika, a területfejlesztés, valamint a centrum-periféria definícióinak és viszonyrendszerének rövid bemutatásával.

Láthattuk, hogy számos jogszabály, törvény, kormányrendelet, országgyűlési határozat szabályozza az elmaradott, periférikus, hátrányos helyzetű térségek fejlesztési forrásokhoz jutását, mely elengedhetetlen ahhoz, hogy a relatív előnytelen helyzetükből kilábalhassanak.

Azt is láttuk, hogy a hivatalos eredményeket számos kutató vizsgálta felül, illetve dolgoznak alternatív megoldásokon, hogy igazságosabb, tökéletesebb támogatási rendszer alakuljon ki és oda kerüljenek a fejlesztési források, ahol valóban a legnagyobb szükség van rájuk.

Bár a legtöbb kutatás eredményei nagyon hasonlóak, összességében megállapítható, hogy Magyarország számos települése abszolút előnyt élvez a többivel szemben, míg mások abszolút hátrányban vannak. A kutatási eredményekből azonban az is megállapítható, hogy ez a helyzet időben változhat, ugyanis olyan települések is megfigyelhetők, melyek változtatták a kedvezményezett státuszukat attól függően, hogy mikor és mely mutatók felhasználásával történt a lehatárolásuk. A hátrányos helyzetből való „kitörés” olyan cél, mely minden problémával küzdő település előtt ott lebeg, s melyet általában egyedül nagyon nehéz vagy képtelenség elérni. A területfejlesztés és a különböző szintű területi politikák feladata, hogy ezeket a településeket hozzásegítse a hátrányos helyzetükből való kilábaláshoz, hogy az

országban lévő nagymértékű területi egyenlőtlenségeket megszüntesse, vagy legalább mérsékelje.

Irodalomjegyzék

Beluszky P. (1976): A településhálózat szerepe a kedvezőtlen területek kialakulásában. In: Beluszky P (szerk.) A hátrányos helyzetű területek vizsgálata Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. 186 p. Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 1976. pp. 87–106.

Beluszky P. (2000): A magyarországi településrendszer fejlődése. In: Enyedi Gy (szerk.) Magyarország településkörnyezete. 465 p. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2000. pp. 9–76.

Faluvégi A. – Tipold F. (2009): A társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések. (http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2012/03/faluvegi_tipold.pdf)

Józan P. (2008): A módosított humán fejlettségi mutató (MHFM) és alkalmazhatósága az életminőség mérésében. Statisztikai Szemle 86. évf. 10—11. szám.

Koós B. – Nagy G. (2013): A jól-lét jelentősége és mérhetőségének módszertana, az objektív jól-lét modellezés és első eredményei Magyarországon. Társadalmi konfliktusok – Társadalmi jól-lét és biztonság – Versenyképesség és társadalmi fejlődés. TÁMOP-4.2.2.A-11/1/KONV-2012-0069. Békéscsaba – Budapest.

Molnár L. (2002): A települési szintű relatív fejlettség meghatározása. Közgazdasági Szemle, XLIX. évf. pp. 74–90.

Nagy A. (2008): A kedvezményezett térségek besorolásának alakulása, a lehatárolások módszertanának sajátosságai. Területi Statisztika, 48 (2).

Nemes Nagy J. (1996): Centrumok és perifériák a piaccgazdasági átmenetben. Földrajzi Közlemények 1: 31–48.

Németh Á. – Vercse T. – Dr. Dövényi Z. (2014): A fejlettség térbeli egyenlőtlenségei Magyarországon az európai uniós csatlakozás után. Területi Statisztika 2014, 54 (4).

Pénzes J. (2014a): A kedvezményezett térségek lehatárolásának aktuális kérdései. Területi Statisztika, 55 (3).

Pénzes J. (2014b): Periferikus térségek lehatárolása Magyarországon – módszertani és területi sajátosságok. In: Nagy E, Nagy G (szerk.): Polarizáció - függőség - krízis: Eltérő térbeli válaszok. 251 p. Békéscsaba: MTA KRTK RKI Alföldi Tudományos Osztály. pp. 163–175.

Rechnitzer J. – Smahó M. (2011): Területi politika. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Rechnitzer J. (1998): Területi stratégiák. Dialóg Campus, Budapest-Pécs.

Tóth Balázs I. (2013): Időszerű áttekintés: területi fejlettségi vizsgálatok Magyarországon az ezredforduló után. E-CONOM, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron.

Felhasznált források:

105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet: A kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről

1996. évi XXI. törvény: A területfejlesztésről és a területrendezésről

2011. évi CXCVIII. törvény: A területfejlesztéssel és a területrendezéssel összefüggő egyes törvények módosításáról

2012. évi XCIII. törvény: A járások kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról

67/2007. (VI. 28.) OGY határozata a területfejlesztési támogatásokról és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről

97/2005. (XII.25.) OGY határozata az Országos Területfejlesztési Konceptióról

https://europa.eu/european-union/about-eu/funding-grants_hu

<http://www.ksh.hu>